

V posledných rokoch sa opäť mnoho hovorí o sociálnej psychológii. Diskutuje sa o nej na stránkach našich odborných časopisov psychologických, filozofických ako aj iných časopisov. Iste do týchto diskusií vhodne zapadá nedávno vydaná kniha prof. dr. A. Jurovského, Dr. Sc., *Duševný život v spoločenských podmienkach*.<sup>\*</sup> Kniha chce „podať o danej oblasti bádania v systematickom usporiadaní tie psychologické poznatky, ktoré objasňujú javy a zákonitosti duševného života človeka v jeho spoločenskom začlenení“.

Je to u nás prvá systematická práca z oblasti sociálnej psychológie, ktorá sa opiera o metodológiu marxizmu a môže nás len tešiť, že vychádza v čase, keď sa v socialistickom zahraničí, najmä v Sovietskom sväze, vedú zatiaľ len ostré diskusie o tom, či má sociálna psychológia stáť na rozhraní medzi všeobecnou psychológiou a sociológiou, prípadne či má byť súčasťou všeobecnej psychológie (Parygin, Jakobson), resp. či má byť samostatnou vednou disciplínou alebo súčasťou sociológie (Kolbanovskij). Medzi sovietskymi psychológmi sa veľa hovorí o predmete sociálnej psychológie, o tom, či je správne hovoriť o predmete skôr, kým nebude jasná problematika konkrétnych sociálno-psychologických výskumov, kým nebudú jasné ciele a úlohy sociálnej psychológie, kým nebudú dôkladne rozpracované otázky metodológie a teórie sociálnej psychológie. Podľa niektorých iných autorov by napr. určenie predmetu sociálnej psychológie znamenalo ohraničenie okruhu problémov, ktoré sa majú skúmať v rámci tejto disciplíny (taký názor vyslovil napr. aj Poliak Matejko). Tento ruch okolo sociálnej psychológie bol vyvolaný tým, že ešte v nedávnej minulosti platil oficiálny názor, že sociálna psychológia je buržoázna pavedou.

V Sovietskom sväze sa však sociálnu psychológiu ako dôležitou vednou oblasťou začali zaoberať dávnejšie. Prvé pokusy sa datujú od roku 1920. Skúmali sa pre-

javu citov a nálad nás, davov a ich činnosti (Vojtlovskij). Boli tu aj pokusy spojiť freudizmus a behaviorizmus s marxizmom a pochopiť sociálnu psychológiu ako kolektívnu reakciu na sociálne organizované podnety (Rejsner). Bechtereť sa snažil rozšíriť všeobecnú reflexológiu na skúmanie reakcií kolektívu, vytvoril kolektívnu reflexológiu. Niektorí psychológovia sa obmedzovali len na formálne zdôrazňovanie požiadavky, že treba sociálnu psychológiu rozpracovať (Kornilov, Artemov, Belajev, Kurmanov). O konkrétny výskum psychológie kolektívu sa pokúsili okrem Bechtereťva aj Smirnov, Arkin a i. Treba však poznamenať, že sociálna psychológia dvadsiaty rok v Sovietskom sväze bola metodicky príliš vzdialená marxizmu-leninizmu. Vytváralo sa nebezpečenstvo, že postupne dôjde k psychologizovaniu historického materializmu, alebo že psychologický prístup skôr či neskôr odstráni triedny prístup k spoločenským javom. Mnohí významní psychológovia a filozofi v tomto čase dospeli k názoru, že je zbytočná zvláštna sociálna psychológia, že všetky problémy, ktoré by mala riešiť sociálna psychológia, môže úspešne vyriešiť všeobecná psychológia. Problémy sociálnej psychológie sa riešili v rámci všeobecného vývoja psychologickéj vedy v Sovietskom sväze, najmä v prácach Levitova, Leontieva, Ananieva, Mjasiščeva a i.

Problémy, ktoré sa usiluje riešiť sociálna psychológia na Západe, sú veľmi zložité a mnohotvárne. Aj tu prešla sociálna psychológia od svojho vzniku (šesťdesiate roky minulého storočia) zložitým vývojom. Vznikla ako úsek všeobecnej psychológie. Dnes vidia pred sebou mnohí buržoázni psychológovia dve úlohy: redukovať spoločenský život ľudí na ich psychickú stránku a nájsť v psychológii ľudí prostriedky, ako zastierať rozpory, ako uchrániť a upevniť súčasnú spoločenskú pomery.

Z rámca západnej sociálnej psychológie

\* Vydala Osveta, Bratislava 1963.

sa už vynecháva štúdium psychológie národov, rás a sociálnych vrstiev a čím ďalej, tým viac sa pristupuje k štúdiu malých skupín, ku skupinovej sociológii alebo makrosociológii a mikrosociológii (Gurwitch, Sherif, Allport a i.). Vo veľkej miere sa využíva štatistické spracovanie materiálov získaných z výberových skupín, testov, dotazníkov, interviewov. Západní sociálni psychológovia predkladajú rôzne projekty a návrhy, pomocou ktorých sa má zlepšiť kapitalizmus, hľadajú princípy pre najvhodnejšiu organizáciu ľudí do skupín: laissez faire (anarchia, živelnosť), autokratický princíp (všetko vyrieši leader, vodca, sila, ba dokonca i fašizmus), tréningové skupiny atď.

Aj u nás sa o sociálnej psychológii hovorilo len v úvodzvkách, prípadne len ako o buržoáznej pavede. V oblasti sociálnej psychológie sa nepracovalo. V poslednom čase sa však začali v rozličných inštitúciách rôzne sociálne výskumy, pri ktorých sa použili psychologické metódy. Tieto výskumy však väčšinou nerobili psychológovia. Dnes u nás nemáme ústav, ba ani pracovnú skupinu, ktorá by sa výhradne venovala otázkam sociálnej psychológie.

Kniha A. Jurovského, ktorá má 325 strán, je rozčlenená na predhovor a sedem kapitol. V knihe rozpracúva špeciálnu oblasť psychologického bádania študujúceho duševný život človeka v jeho spoločenských podmienkach. Pre toto odvetvie psychologickvej vedy sa dnes ustálil názov sociálna psychológia. Staršie pomenovania (napr. psychológia kolektívu, psychológia más, psychológia davov) sa už používajú dosť zriedkavo, alebo v zmenenom špeciálnom význame. Predmetom štúdia sociálnej psychológie, tak ako ho podáva autor na str. 14, je skúmať, „ako sa javí psychično človeka v sociálnych podmienkach, teda pri jeho styku s inými ľuďmi“.

Prvá kapitola knihy má nadpis *Jedinec a spoločenské podmienky*. Autor tu okrem iného hovorí o ľudskom organizme a prostredí, o štúdiu psychična v spoločenských podmienkach, o socializácii jedinca. Uvede-

ným problémom venuje autor takú pozornosť iste aj preto, že niektorí filozofi, ktorí sa zaoberajú štúdiom marxizmu-leninizmu, ešte v nedávnej minulosti zabúdali, že teóriu aj politiku robia ľudia, no nie nejakí abstraktní ľudia, podriaďujúci sa len ekonomickým a výrobným zákonom, ale ľudia reálni, ktorí nielen pracujú a jedia, ale sa okrem toho aj boja, ktorí sa každodenným ťažkým životom unavujú, hnevajú, ktorí sa mylia, ktorí sa veselia, lúbia alebo nenávidia. Podľa slov autora: „Okrem vzťahov zakladajúcich sa na hospodárskych či výrobných podmienkach vytvárajú sa medzi ľuďmi, ktorí na seba vzájomne pôsobia, ešte ďalšie vzťahy s veľmi rozmanitou náplňou“ (str. 25).

O základných duševných procesoch v spoločenských podmienkach, ako sú motivačné procesy, city, poznávacie procesy (pocitovanie a vnímanie, predstavy a fantázia, pamäť, myslenie), sebavedomie, osobnosť, hovorí sa v druhej kapitole. Autor vhodne objasňuje to, ako sa prejavujú jednotlivé procesy v spoločenských podmienkach. Zamýšľa sa aj nad tým, či spomínané psychické funkcie a procesy svojím vznikom, priebehom i náplňou sú jednoducho prejavom nášho nervového aparátu a pracujú viac-menej mechanicky alebo či sa aj na nich objavujú následky začlenenia človeka do spoločenských podmienok. Rozpracúva tu aj výlučne ľudskú vlastnosť — svedomie a aj niektoré otázky osobnosti.

V ďalších kapitolách autor hovorí o duševných procesoch v spoločenských podmienkach, ako sú citová nákaza, sugescia, nápodoba, preberanie úloh, hovorí o človeku v spoločenských skupinách, o človeku v dave, o prostriedkoch, pomocou ktorých sa udržiava spojenie medzi ľuďmi, t. j. o komunikačných a dorozumievacích prostriedkoch (tlač, film, rozhlas a pod.). V poslednej kapitole hovorí autor o vpravenosti jedinca do spoločenských podmienok.

Aj keď nie je cieľom tejto marginálie analyzovať knihu po stránke striktno odbornej, predsa si ešte dovoľujeme uviesť

aspoň niekoľko poznámok. Do druhej kapitoly zaradil autor aj stať o uplatňovaní spoločenských podmienok pri pamäťových procesoch. Použil tu dva pojmy v úplne neobvyklých súvislostiach (založiť, ukladať). V psychologickej literatúre sa totiž obvykle nehovorí, že sa dočasné spoje zakladajú, ale *vytvárajú* (tvoria) a do pamäti sa neukladá, ale *vštepuje*.

Za nesprávne pokladáme autorovo tvrdenie na str. 144 v druhom odseku: „Už v celkom jednoduchej školskej situácii sa ukazuje, že výsledky spoločného učenia sa dvoch-troch žiakov sú lepšie, ako keď sa učia osamote.“ V praxi je totiž overené, že základom skutočne hlbokého štúdia (a o také nám ide) je jedine štúdium individuálne, a nie akákoľvek forma kolektívneho štúdia. Až keď každý dobre ovládol podstatu uloženej študijnej látky, môže pristúpiť k práci, lepšie povedané k opakovaniu v skupine, v dvojiciach alebo ešte lepšie v trojiciach.

V štvrtej kapitole rozoberá autor aj problematiku skupín. Niekoľkokrát sa tu (podobne aj v siedmej kapitole) spomína v rôznych súvislostiach kolektív. Jurovského práca bola vydaná na konci minulého roku a rukopis bol zadaný roku 1962, teda už v čase, keď sa popri Sovietskom sväze aj u nás (podobne ako v Bulharskej ľudovej republike a v NDR) rozšírilo hnutie kolektívov súťažiacich o titul brigáda socialistickej práce, prípadne o titul dielňa socialistickej práce a priekopník socialistickej práce. O kolektívoch súťažiacich o titul brigáda socialistickej práce sa zo sociálno-psychologického hľadiska okrem iného písalo aj v dennej tlači (písal o nich

napr. doc. dr. F. Rudaš). S obdobnou tematikou sa vo svojej diplomovej práci zaoberal H. Flórek, ktorú obhajoval roku 1961. Pri spracúvaní materiálu postupoval podobne ako v Sovietskom sväze, kde sa uskutočnili a uskutočňujú v rámci sociálnej psychológie výskumu mnohých pracovných kolektívov. Skúmajú kolektívy, vzájomné vzťahy v nich ako aj vplyv týchto vzájomných vzťahov pomocou rôznych metód: pozorovaním kvality práce, hodnotením produktov činnosti, štúdiom rozmanitej dokumentácie, rozhovorom, použitím sociometrickej metódy, dotazníkmi a pod. (Kuzmin). Týmto na naše pomery veľmi vážnym a aktuálnym otázkam sa v práci Jurovského nevenuje pozornosť.

Mohli by sme ešte uviesť použitie niektorých neslovenských výrazov, ako je napr. „nenadále“, na str. 96; autor mal hádam aj uvážiť, kde použiť termín „vpravenosť“ (siedma kapitola), ktorý sa podľa našej mienky nepoužíva všade vhodne. No napriek týmto výhradám (a napriek tomu, že sme neurobili hlbšiu analýzu po stránke striktno odbornej) si dovoľujeme tvrdiť, že A. Jurovský svojou knihou urobil veľký kus práce vo vednej oblasti, ktorá je zatiaľ u nás (a nielen u nás) veľmi zanedbávaná. Kniha prof. Jurovského je vhodná pre najširšiu verejnosť práve preto, že osvetľuje otázky, ktoré sa doposiaľ značne zanedbávali. Napísal ju živo a pútavo. Obsahuje množstvo príkladov, takže je prístupná a zrozumiteľná. Škoda, že miestami bola dosť nedostatočná jazyková úprava a že ani recenzenti nečítali rukopis trochu pozornejšie.

J. Boroš

## NOVÁ KNIHA O SOCIÁLNYCH UTÓPIÁCH\*

Utopický socializmus predstavuje, najmä v krajinách, kde sa v plnej miere neprejavil, takú problematiku, v ktorej súčasní bádatelia sotva môžu priniesť nejaký doteraz úplne neznámy faktový materiál. V súčasnosti, a najmä u nás, v tejto tema-

tike možno nanajvýš objaviť nové súvis-

\* Milan Šimečka, *Sociálne utópie a utopisti*. Československá spoločnosť pre šírenie politických a vedeckých poznatkov. Osveta, Bratislava 1963, strán 19. zväzok Malej modernej encyklopédie.